

Kentleşme ve Kentsel İstihdam, Ekonomik Büyüme İçin Önemli Bir Potansiyel midir?

Ali Rıza ÖZDEMİR*
H. Mehmet TAŞÇI**

Özet

Kentlerin iktisadi büyümeyi genellikle ya ihracat ya da kentsel istihdam yoluyla etkilediği bilinci yaygındır. Ancak, şuana kadar ki çalışmalarda genellikle kentlerin ihracat potansiyelinin iktisadi büyümeyi sağladığı savı üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada ise kentlerin ekonomik büyüme potansiyeli buralarda bulunan çok farklı niteliklere sahip doğal işgücü havuzlarıyla açıklanmaktadır. Bu açıklama kentlerde var olan insan sermayesinin üretimde artan getirileri mümkün kıldığı savına dayandırılmaktadır. Bu sav Türkiye örneği ile hanehalkı işgücü anketinden sağlanan veriler ve bunlar ile yapılan ekonometrik çalışma ile test edilmektedir. Sonuçlar kentsel işgücünün nitelikli, eğitilmiş, orta yaşlarda, kariyerli ve çeşitli kişilerden oluşan karakteriyle yüksek ücret ve istihdam olasılığı sağladığını ve bu şekilde ekonomik büyüme için önemli bir potansiyel olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel İstihdam, İktisadi Büyüme, Kentsel Kamu Hizmetleri ve Vergiler

Abstract

Positive effect of cities on economic growth mostly through either exports or urban employment is widely known. However, existing literature generally focuses only on the growth potentials of exports done from these centers. This study aims to explain growth potentials of cities by natural labor pools that exist in these centers with all their various attractive features. This explanation depends on the fact that human capital that is mostly exists in cities has the increasing returns in production. The thesis proposed in this study is tested using Turkish Households Labor Force

* Doç. Dr., Maliye Bölümü Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF Maliye Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: arozdemir@hotmail.com, Tel: 90-533-772-6369

** Yrd. Doç. Dr., Ekonometri Bölümü Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF Ekonometri Öğretim Üyesi, e-mail: mtascil@yahoo.com, Tel: 90-555-718-7879

Statistics and relevant econometric techniques. The results shows that relative to rural ones, highly featured, educated, middle-aged urban labor force with its large varieties is an important potential for economic growth.

Key Words: *Urban Employment, Economic Growth, Urban Public Services and Taxes.*

JEL Kodları: *R11, R23, E24, H71*

Giriş

Bir ekonomide üretim düzeyi sermaye, işgücü ve teknoloji gibi faktörlerin yanı sıra üretici firmaların bir arada faaliyet göstermelerinden kaynaklanan olumlu dışsallıkların varlığı, kamu hizmetleri ve vergilerin durumu gibi unsurlarla da ilgilidir. Kentlerde oluşan işgücü piyasasındaki işgücü arzı ve talebi kırsal kesim işgücü arzı ve talebinden daha farklı bir karaktere sahiptir (O'Sullivan, 2003). Örneğin, kentlerde mevcut olan zengin ve çeşitli nitelikteki işçilerin yer aldığı işgücü havuzları ve kentlerde bilginin daha hızlı yayılması emeğin üretkenliğini artırmaktadır (Quigly, 1998). Üretkenliği artan işgücüne ise daha fazla talep olmaktadır. Dolayısıyla hem arzı hem de talebi artan işgücünün artan istihdamı ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. Nitekim bu ve başka birçok nedenden dolayı kent ekonomisi öncülerinden Jacobs (1961) ekonomik büyümenin kentin bir fonksiyonu olduğunu ifade etmektedir. Bu makale kentsel işgücü piyasasının ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkilerinin tespitine yönelik bir çalışmadır.

Kentsel İşgücü Piyasası

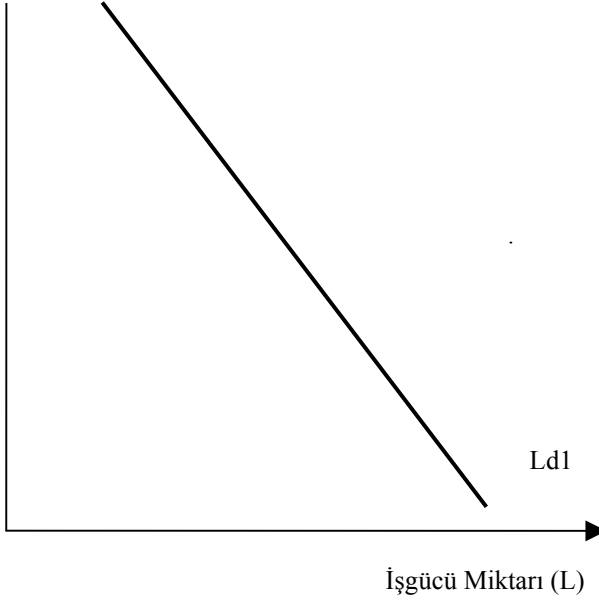
Kentsel işgücü piyasası emeğin çeşitli ücret düzeylerinde kentte yaşayan hanehalkları tarafından arz edildiği ve firmalarca da talep edildiği bir faktör piyasası olarak ifade edilebilir. Bu piyasanın talebi firmalar tarafından, arzı da işçiler tarafından belirlenir. Bu piyasa daha çok firmalara ve işçilere etkinlik, üretkenlik ve daha ileri ekonomik başarılar konusunda büyük avantajlar sunan hanehalkları ve iş dünyasının mekansal yakınlığı özelliği ile karakterize edilmektedir. Bir bölgenin ekonomisinin önemli bir parçasını oluşturan bu piyasaya giriş ve çıkışlar belirli maliyetlere katlanmak suretiyle serbesttir. Başka bir deyişle, fayda maksimizasyonu amaçladığı varsayılan hanehalkları ve kâr maksimizasyonu amaçladığı varsayılan firmalar bir kentten diğerine göç etmede hareket serbestiyetine sahiptirler. Kentsel işgücü piyasasının iki temel unsurunu kentsel işgücü talebi ve kentsel işgücü arzı oluşturur.

Kentsel İşgücü Talebi

Kentsel işgücü talebi çeşitli ücret düzeylerinde lokal üreticilerin çalıştırmak istedikleri işgücü miktarını gösterir. Talep edilen işgücü miktarı ile ücret arasında iki nedenle negatif bir ilişki vardır. İşgücünün fiyatı arttığında firmalar işgücünü sermaye ile ikame etmektedirler. Ayrıca işgücünün fiyatı arttığında, üretim maliyetleri arttığından üretim miktarı düşmekte ve dolayısıyla işgücü talebi de azalmaktadır. Hatta, lokal firmaların artan maliyetler karşısında ürün fiyatlarını arttırması yerli ürünlerin ithal ürünlerle ikame edilmesi sonucunu doğurmakta ve dolayısıyla işgücünden talep edilen miktarı düşürmektedir. Bu nedenlerden dolayı Şekil 1 de gösterildiği gibi kentsel işgücü piyasasında işgücü talep eğrisi standart bir

talep eğrisini andırmaktadır. Talep eğrisinin eğim düzeyi ise işgücü ile ikame edilebilecek sermaye gibi diğer üretim faktörlerinin varlığı ve lokal firmalar tarafından üretilen malların ithalatının mümkün olup olmadığına bağlı olarak değişmektedir.

Ücret
(W)

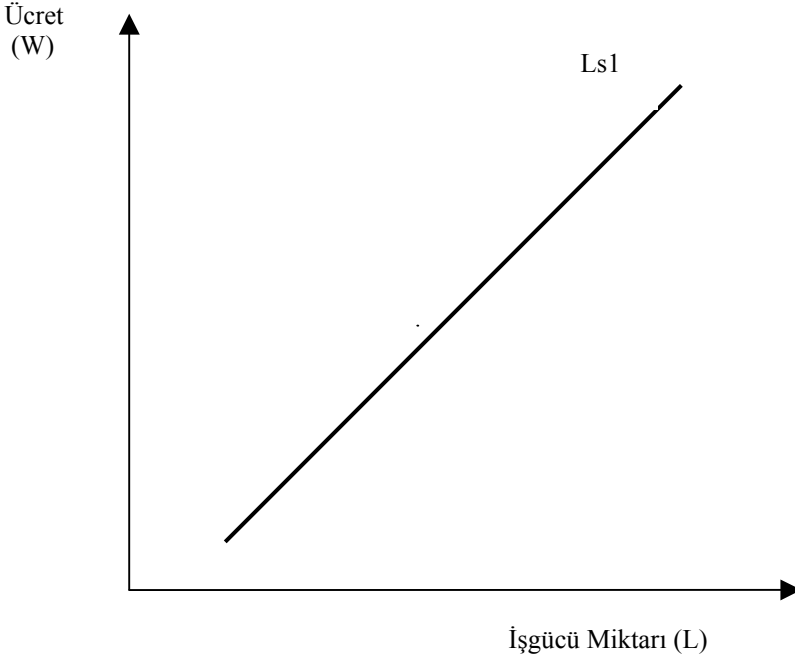
Şekil 1

Kentsel işgücü talep eğrisinin kayması ise belli başlı birtakım nedenlere bağlıdır. İhracata olan talep bunlardan birisidir. Ülke ihracatına olan talebin artması ihracat sektöründe üretim artışına ve dolayısıyla da her ücret düzeyinde işgücü talebini artırarak talep eğrisinin sağa kaymasına neden olmaktadır. Bunun tam tersi de doğrudur. İşgücü üretkenliği de kentsel işgücü talebini etkileyen önemli bir faktördür. İşgücü üretkenliğindeki bir artış firmaların üretim maliyetlerini düşürerek daha çok üretmesi ve daha çok işgücü talep etmesine yol açarken bir düşüş ise tam tersi etki yapmaktadır. Devletin kentsel bölgelere yönelik politikaları, kamu hizmetleri ve vergiler de kentsel işgücü talebini etkileyen başlıca faktörler arasındadır. Kentsel alanlarda iş dünyasına yönelik kamu hizmetleri ve kolaylaştırıcı düzenlemeler bu alanlarda işgücü talebini artırırken tam tersi durumda ise azaltmaktadır. Aynı şekilde kentsel alanlarda iş dünyasına yönelik vergi ve benzeri mali yüklerin ağırlaşması kentsel işgücü talebini azaltırken tam tersi yönde gelişmeler işgücü talebini arttırmaktadır.

Kentsel İşgücü Arzı

Kentsel işgücü arzı çeşitli ücret düzeylerinde kentte yaşayan hane halklarının çalışmak istedikleri zaman miktarıdır. Bu miktarın gösterildiği eğri işgücü arz eğrisidir. Kentsel işgücü arz eğrisi, göç etkisinden dolayı pozitif eğimlidir. Başka bir

değişle şekil 2 de gösterildiği gibi kentsel işgücü arzı ve ücretler arasındaki bu doğru orantılı ilişki tespit edilmiştir (O'Sullivan, 2003). Ücretlerdeki artış kentin cazibesini artırarak kırsal kesimden daha çok göçe neden olmaktadır. Göç nedeniyle artan kent nüfusu bir çok ürünün talebini artırırken, başta kiralar, arazi ve konut fiyatları olmak üzere diğer bir çok fiyatı da yükseltmektedir. Sonuç olarak kentte yaşamın maliyetini yükseltmekte ve dolayısıyla bunu telafi etmek için ücretlerde arttırılmaktadır.

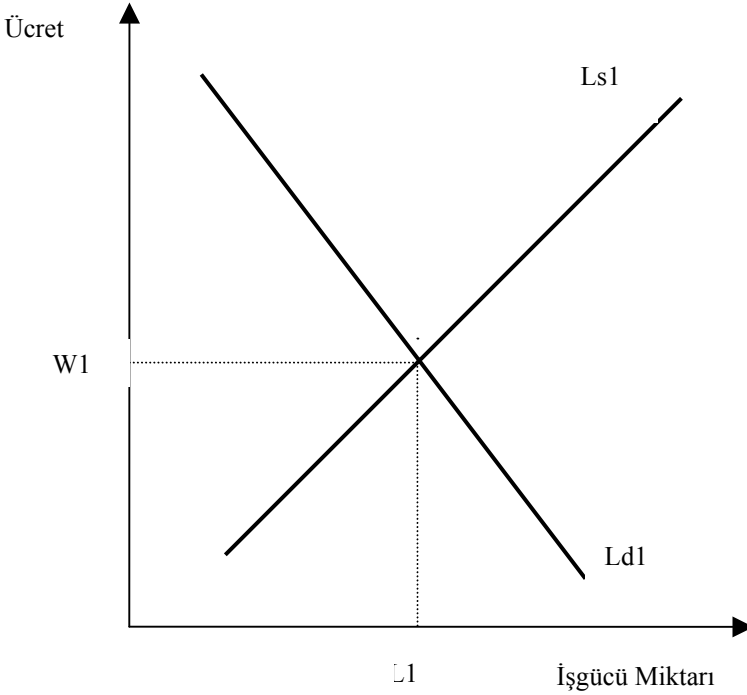
Şekil 2

Kentsel işgücü arz eğrisi genellikle yaşanan kentteki hava, su kalitesi, hanehalklarına yönelik vergi ve kentsel kamu hizmetlerine bağlı olarak kaymaktadır. Hava ve su gibi yaşam kalitesi konusunda en önemli unsurların olduğu kentlere daha çok göç olduğundan işgücü arz eğrisi sağa kaymaktadır. Vergilerin düşük ve kentsel kamu hizmetlerinin iyi olduğu kentlerde de işgücü arz eğrisi sağa kayarken tam tersi durumda değişimin yönü sola olmaktadır.

Kentsel işgücü piyasasında hanehalkları tarafından arz edilen emeğin, firmalar tarafından talep edilen miktarı o kentteki istihdam seviyesini belirler. Şekil 3'te görüldüğü gibi denge istihdam seviyesinde ortaya çıkan ücret düzeyi de serbest piyasa koşullarında o kentteki ortalama ücreti vermektedir. Arz talep eşitliğinde de piyasadaki toplam istihdam ve denge ücret belirlenmiş olur. İstihdam seviyesi arttıkça üretkenlikte bir azalma olmadıkça kentsel üretim de artmaktadır.

Kentteki gerek istihdam edilenler gerekse istihdam edilmek üzere bekleyenler o kentteki işgücü havuzunu oluşturmaktadır. Kentteki işgücü havuzu niteliklisinden niteliksizine, terzisinden bankacısına farklı kalite ve uzmanlıklara sahip kişilerin

bulunduğu, daha sık ve çabuk giriş ve çıkışların olduğu ve etkin eşleştirmelere imkan sağlayan geniş bir havuzdur.

Şekil 3

Kentsel İşgücü Piyasası ve Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme bir ülkedeki toplam üretimin zamana bağlı bir şekilde artması olarak ifade edilmektedir. Toplam üretim ise $Q=f(L, K, T, R)$ başta emek (L), sermaye (K), teknoloji (T) ve girişimcilik (R) olmak üzere her zaman önemli sayılan faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Toplam üretim artışının nüfus artışıyla birlikte olması durumunda ise ekonomik büyüme toplam istihdamda ve verimlilikteki artış ile doğru orantılı olarak gerçekleşmektedir. Bu şekilde artan toplam üretim ise fert başına reel milli gelirden bir artış şeklinde insanların hayat standartlarına yansımaktadır.

Ekonomik büyümenin temel dinamikleri Baro (1997) tarafından varolan literatür ışığında genel bir teste tabi tutulduğunda eğitim, yaşam süresi, doğurganlık, vergiler, transferler ve regülasyonlar gibi kamu politikaları, hukukun üstünlüğü, fiyat istikrarı, uluslararası ticaret, doğal kaynaklar, ülke büyüklüğü, gelir dağılımındaki eşitsizlik, tarihi ve kültürel değerler ve kentleşme üzerinde en çok vurgu yapılanlar arasında yer almaktadır.

Kısaca bir ülkedeki nüfusun kırsal kesimden kente yönelmesi ve dengenin kent lehine değişmesi olarak ifade edilebilecek kentleşme gerçekten ekonomik büyümede etkili olan faktörler arasında sayılmaktadır. Kentler ile ekonomik büyüme bir yandan ihracat sektörü (Değer ve Emsen, 2004) diğer yandan kentsel işgücü piyasası

yoluyla açıklanmaktadır. Kentsel işgücü piyasası kırsal kesimdeki istihdam şartları ile karşılaştırıldığında genel olarak işgücü verimliliğini ve toplam istihdamı pozitif yönde etkileyen niteliklere sahiptir.

Kentsel İşgücü Havuzları

Her şeyden önce kentler işgücü havuzlarını barındıran mekanlar olarak ekonomik faaliyetlerde bir çok avantajın potansiyel kaynağıdır. Literatürde öngörülmesi üzere kentte her bir firma için çıktı sadece temel faktörlere bağlı değil ‘**pozitif dışsallıklar**’ nedeniyle diğer firmaların üretimine de bağlıdır. Sözgelimi üretimi Q miktar olan y firmasının bu üretim miktarı kullandığı sermaye (Ky), işgücü (Ly), doğal kaynaklar (Ry) ve teknoloji (Ty) gibi faktörlerin yanında o bölgede bulunan x firmasının üretimine de (Qx) bağlıdır.

$$Q_y = f(K_y, L_y, R_y, T_y, Q_x)$$

Yukarıdaki fonksiyonda da ifade edildiği gibi eğer bu bağlılıktan pozitif bir etkileşim söz konusu ise benzer ürünler üreten firmalar bir arada toplanmalıdır. Bu kavrayış kent ekonomisi literatüründe “**Toplanma Ekonomileri**”nin avantajlarından yararlanma olarak değerlendirilmektedir (Ertürk, 1997). Firmaların bir lokasyonda bu şekilde toplanarak birbirlerinden olumlu etkilenmeleri birkaç şekilde açıklanmaktadır. Bunlardan birisi bu tür firmaların aynı aramalı üreticisini paylaşarak maliyetleri düşürme avantajıdır. Diğerleri aynı mekandaki bilgi birikiminden yararlanma avantajıdır. Bir diğeri ise aynı işgücü havuzundan yararlanmaktır.

Kentler, işgücü havuzlarının bulunduğu mekanlar olarak, işgücü piyasasının en etkin çalıştığı yerlerdir. Bir firma için işgücü piyasasına yakın olmak öncelikle gelecekle ilgili belirsizliklerin varlığında bir sigorta niteliği taşımaktadır. Öyle ki bir firmanın gelecekte kaç yeni işçi alacağı ve hangi niteliklerde işçiye ihtiyacı olacağı önemli bir belirsizliktir. Firmanın gelecekte oluşan iktisadi dalgalanmalar karşısında üretim miktarını yeniden ayarlama isteğinin, işgücü engeliyle karşılaşması önemli bir sorun ve etkinsizlik kaynağıdır. Firmalar olası bu tür sorunları kentteki işgücü havuzuna yakın olmak suretiyle aşmaktadır. Gerçekten kentteki işgücü havuzuna yakın olmak bir yandan işçi araştırma maliyetlerini düşürürken diğer yandan firmalara iyi ve kötü zamanlarda çalıştıracakları işçi sayısı bakımından esneklik (**sigorta**) sağlamaktadır (Krugman, 1991).

Ayrıca kentte kurulan işgücü havuzları Gleaser (1997), Rosenthal ve Strange (2000)’ in ifade ettikleri gibi iş ve işçinin en iyi şekilde eşleştirilmesine olanak sağlar. İşgücü havuzunda çok sayıda farklı nitelik ve uzmanlık alanlarında işçi bulunmaktadır. Aynı çeşitlilik talep tarafında da yer aldığından kentlerde kurulan bu işgücü havuzları en iyi ‘**eşleştirme**’ ve ‘**kalifiye eleman**’ için kırsal kesimlere göre büyük avantajlar sağlamaktadır. Sonuç olarak ekonomiler bu şekilde oluşan eşleştirme imkanlarından yararlanarak daha çok üretim gerçekleştirme şansına sahip olabilmektedirler.

İşgücü havuzları bir diğer taraftan işçiler için ‘**taşınma maliyetlerini**’ düşürerek hareket kabiliyetini arttırmaktadır (Krugman, 1991). Bu işçilerin kendileri için daha uygun işlerde çalışma ve verimliliklerini artırma şansı yakalaması anlamına gelmektedir. Girişimciler de kentte kurulan işgücü havuzları sayesinde üretim olanaklarını daha kolay bir araya getirerek daha çok kar elde etme şansını yakalamaktadırlar. Daha çok kar elde etme olasılığı bir çok ‘**yeni girişimciyi**’ ortaya

çıkarmakta ve mevcut girişimcilerinde daha çok ve büyük girişimlerde bulunması anlamına gelmektedir.

Kentsel İstihdam

Kentlerin ekonomik büyüme potansiyelini, istihdam ve çoğunluğu üretkenlikten kaynaklanan toplam gelirdeki artış temsil etmektedir. İstihdamı belirleyen ise Şekil 3'te gösterildiği gibi işgücü arzı ve talebidir. Nüfusun kırsal kesimden kente kaymasıyla kentsel işgücü piyasasının arz ve talebinde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak genel istihdam bir takım olasılıklara bağlı olarak değişmektedir. İlk olarak eğer işgücü talebi artar, arzı sabit kalırsa istihdam düzeyi artacaktır. İkinci olarak eğer arz artar talep sabit kalırsa, istihdam yine artacaktır. Eğer her ikisi birlikte artarsa, istihdam yine artacaktır. Eğer birisi artar diğeri düşerse, artan ya da düşenin hangisi olduğuna bakılmaksızın artan düşenden miktar olarak daha fazla olduğunda istihdam yine artacaktır. Bu durumların tam tersi durumlarda ise istihdam düzeyi düşecektir. Tablo 1 işgücü arz ve talebinde meydana gelen değişmelere bağlı olarak istihdam düzeyinin nasıl artabileceğinin olasılıklarını özet olarak göstermektedir.

Tablo 1: Kentsel İstihdamda Artış Olasılıkları

Olasılıklar	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Arz (S)	S sabit	S artar	S artar	S artar	S düşer
Talep(T)	T artar	T sabit	T artar	T düşer	T artar
Net Değişme	$\Delta T > 0$	$\Delta S > 0$	$\Delta S > 0 \ \& \ \Delta T > 0$	$\Delta S > \Delta T$	$\Delta S < \Delta T$
İstihdam	artar	artar	artar	artar	artar

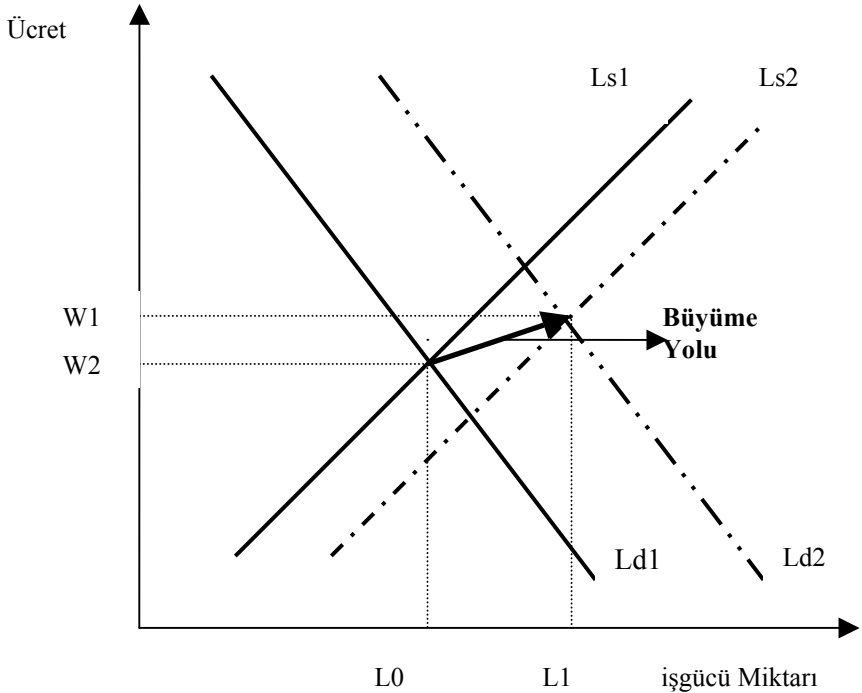
Nüfusun kente göçen kısmının artması, en az birkaç nedenden dolayı işgücü piyasasında talebi artırıcı bir etkiye sahiptir. Her şeyden önce kırsal kesime göre kentlerde işgücü verimliliği daha fazla artmaktadır. Bunun birinci nedeni '**mekansal ekonomiler**' ile ilgilidir. İşçilerin başkalarına yakın mesafelerde bulunmalarının görerek öğrenme ve kendini daha iyi geliştirebilme gibi avantajları vardır. İkinci olarak ise kentlerde '**bilgi dağılımı**' daha seri ve yoğun olmaktadır. Aynı piyasada ortaya çıkan yeni bir metot bu mekanda bulunan herkese daha kısa sürede ulaşabilmektedir. Ayrıca kentlerde kırsal kesime göre daha çok '**uzmanlaşma**' olmaktadır. Gerçekten kentlerde hem uzmanlaşmanın daha yoğun olduğu hem de işgücü havuzlarının oluştuğu yüksek uzmanlık alanlarına sahip çiftlerin daha büyük kentlerde yaşadığı tespit edilerek ispatlanmıştır (Costa ve Kahn, 2001). Bu uzmanlaşmadan da daha çok icat ve keşifler doğduğu literatürde gösterilmektedir (Audretsch ve Feldman, 1996; Jaffe ve Diğerleri 1993). Son olarak kentlerde bilgi alışverişi daha yoğun ve '**yüz yüze ilişkiler**' sağlanabilmektedir. Bütün bu nedenler kentsel işgücü piyasasında talep artışını sağlayan etkenlerdir.

Kentlerde işgücü talebini artıran diğer bir etken de kentlerde '**endüstriyel kamu hizmetleri**'nin kırsal kesime göre daha iyi veriliyor olmasıdır. Kentlerde sanayi altyapısı, güvenlik, ulaşım ve eğitim gibi imkanlar daha etkin ve çeşitli şekillerde sunulmaktadır. Bir yandan işgücü verimliliğindeki artış nedeniyle işçilerin marjinal getirisinin artması, diğer yandan endüstriyel altyapı nedeniyle karlılığın artması, kentteki firmaların her ücret seviyesinde ve hatta daha yüksek ücret düzeylerinde daha çok işgücü talep etmelerini sağlamaktadır. Kentsel işgücü piyasasında talepteki

artma eğilimi bazı Amerikan kentleri üzerinde yapılan çalışmalardan elde edilen bir takım ampirik bulgular ile de desteklenmektedir (Eberts ve Stone, 1992).

Kentsel işgücü arzı da kente ait problemler ve kamu yaptırımlarına rağmen kentin sahip olduğu bir takım çekicilikler nedeniyle genellikle artma eğilimindedir. Kentlerin karşı karşıya olduğu hava ve su kirliliği, kalabalık ve suç problemleri dünyanın beraberce yaşadığı bir realitedir. Ayrıca kent yönetimlerinin gerek bu tür problemleri önlemek gerekse kentsel kamu hizmetlerini yerine getirmek için hanehalklarına saldırdığı vergiler kent yaşamı üzerine bir yük getirmektedir. Ancak bütün bunlara rağmen kentin insanlara vaat ettiği eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler gibi gerek bireysel yaşamın kalitesini artıran gerekse sosyal yaşamın olmazsa olmazları arasında sayılan etkenler kentsel işgücünü artırmaktadır. Ve hatta bazı ampirik bulgular kentsel yaşamın cazibesi gereği bireylerin daha düşük ücret düzeylerinde dahi kentte çalışmayı arzu ettiklerini göstermektedir (Eberts ve Stone, 1992).

Kentsel işgücü arz ve talebinde meydana gelen gelişmeler Şekil 4'te gösterildiği gibi hep artış yönünde olmaktadır. Dolayısıyla kent ekonomilerinde meydana gelen gelişmelerin her iki koldan kentsel istihdamda artışa yol açtığı görülmektedir. Ayrıca kentsel işgücü arzından farklı olarak, kentsel işgücü talebini etkileyen faktörlerin çoğunun artma yönünde etkide bulunması işgücü talep eğrisinin daha güçlü bir şekilde artmasına yol açmaktadır.

Şekil 4

Sonuç olarak gelişmeler Şekil 4’te bir denge noktasından diğerine giden ‘büyüme yolu’nu izlemekte ve yeni denge noktası daha çok istihdam daha yüksek ücret düzeyinde sağlanmaktadır. Bu sonuç özellikle hizmet sektörü baz alınarak yapılan bir çalışmayla ispatlanmıştır. Bergsman ve diğerlerinin (1972) yaptığı bu çalışmada büyük kentlerde nüfus başına yaratılan istihdamın küçük kentlerde olanın iki katı olduğu ortaya çıkmıştır. Yine Henderson ve diğerleri (1995) kentleşmenin ve uzmanlaşmanın yüksek ücret düzeylerinde daha çok istihdam anlamına geldiği sonucuna ulaşarak yukarıdaki şekilde çizilen büyüme yoluna işaret etmektedir. Bu konuda daha da ilginç olan yüksek ücretli olan bir kişinin büyük kentten küçük yerleşim yerlerine gitmesi durumunda da aynı ücret düzeyinde kaldığını, bunda büyük kentlerde yaygın bilgi dağılımı dolayısıyla kazanılan bilgi becerinin bir getirisi olduğu olarak yorumlanmasındır (Gleaser ve Diğerleri, 2001). Ayrıca Rosenthal ve Strange (2003) kentlerde oluşan bu havanın yeni firmaları kente çektiğini ve bunun da büyümede çoğaltan etkisi yarattığını ifade etmektedirler.

Veri Analizi ve Tahmin Sonuçları

Çalışmanın geri kalan bölümünde teorik bölümde yer alan kentsel işgücü ve istihdamın nitelikleri ve bunun ekonomik büyüme potansiyeli ile ilgili veriler analizi ve tahmin sonuçları yer almaktadır.

Veri Analizi

Bu çalışmada kullanılan veri seti Türkiye İstatistik Kurumu tarafından derlenen ve tüm ülkeyi temsil eden Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) 2004 ve 2005 yıllarına ait ham verilerinden elde edilmiştir. Çalışmamızın ekonometrik kısmında kır-kent ve tarım-tarım dışı ayırımları yaparak Türkiye’de istihdam ve ücretli çalışan olma modellenmesi yapılmaktadır. HİA’da bir kişinin çalışıyor olarak tanımlanabilmesi için işbaşında veya işbaşında olmayanlar şeklinde ifade edilen iki gruptan birinde yer alması gerekmektedir. Bu gruplardan ilkinde, referans döneminde en az bir saat bile olsa işinin başında olmak kaydıyla yevmiyeli, maaşlı, ücretli, işveren, kendi hesabına çalışan veya ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar kapsamaktadır. İşbaşında olmayanlar grubunda ise referans döneminde işi olduğu halde çeşitli nedenlerle işinin başında olamayan, fakat işi ile bağlantısı devam eden kimseler kapsamaktadır (TUIK, 2008). Ücretli çalışanlar ise ücret karşılığı bir işte tam veya yarı-zamanlı çalışanları içermektedir. Çalışmanın uygulama kısmında yaş grubu olarak 15-65 yaş grubundaki kişiler analizlere dahil edilmiştir.

Tablo 1’de çalışanların cinsiyet, medeni hal, eğitim ve yaş gruplarına bağlı olarak kır ve kent ayırımına göre dağılımları verilmiştir. Bu istatistiklerden yola çıkarak kentsel istihdamın karakteri ile ilgili birkaç çarpıcı tespit bulunmak mümkündür. Kadınların Türkiye genelinde toplam istihdam içindeki payı % 26,45 iken kentsel istihdam içindeki payı % 20,44 ve kırsal istihdam içindeki payı ise % 35,96’dır. Bu oranlar, kırsal istihdam ile karşılaştırıldığında kentsel istihdamın daha büyük bir kesiminin erkeklerden oluştuğunu göstermektedir. Toplam istihdam içinde evli olanların payı Türkiye genelinde % 75,33 iken, bu oran kentlerde % 74,65 ve kırsal kesimde ise % 76,42’dir. Bu rakamlar istihdamın çoğunluğunu evliler oluşturmakla birlikte kentsel istihdamda kırsal kesim istihdamına göre daha çok evli olmayan kişilerin yer aldığını göstermektedir. Evli olmayanların daha hareketli olduğu göz önüne alındığında bu durum kentsel işgücünün hareket kabiliyetinin daha yüksek olabileceğine işaret etmektedir.

Eğitim düzeylerine göre dağılıma baktığımızda ise dikkat çekici bir tablo ile karşı karşıyayız (Tablo 1). “Okur-yazar ve altı” ve “ilkokul” mezunlarının toplam istihdam içindeki payı sırasıyla kentsel alanda % 5,5 ve % 38,6 iken kırsal alanda % 17,98 ve % 59,11’dir. Buna karşın eğitim seviyesi yükseldikçe her bir derece yüksek eğitimlilerin kentsel istihdamdaki payı kırsal alandaki istihdam payından kat be kat artarak devam etmektedir. Bu istatistikler beklenildiği gibi kırsal kesimdeki istihdamın daha çok düşük eğitimlilerden, kentsel istihdamın ise daha çok yüksek eğitimlilerden oluştuğunu göstermektedir. Bu durum ekonomik büyüme için önemli olan insan sermayesi stokunun kentlerdeki varlığına işaret etmektedir.

Tablo 1: İstihdam Edilenlerin Cinsiyet, Evlilik, Eğitim ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)

	Toplam	Kent	Kır
Kadın	26,45	20,44	35,96
Evli	75,33	74,65	76,42
Eğitim Düzeyi			
Okur Yazar ve altı	10,18	5,25	17,98
İlkokul	45,44	38,69	56,11
İlköğretim	13,02	14,24	11,09
Genel Lise	11,38	14,51	6,42
Meslek Lisesi	8,63	11,12	4,68
Universite	11,01	15,68	3,64
Master ve Üzeri	0,34	0,51	0,08
Yaş Grubu			
15-19	6,94	5,84	8,67
20-24	11,01	11,27	10,6
25-34	28,92	32,22	23,7
35-44	27,87	29,74	24,9
45-54	17,43	16,12	19,49
55 ve Üzeri	7,84	4,81	12,64
Toplam Gözlem Sayısı	269690	165170	104520

Yaş grupları itibarıyla baktığımızda ise genellikle olması gerektiği gibi orta yaş grubunun hem kırsal hem de kentsel istihdamdaki payları yüksektir. Ayrıca, hem kırsal hem de kentsel alanda yaş ile istihdamdaki paylar arasında ters-U, yani önce artan, zirve yapıp tekrar azalan bir ilişki vardır. Ancak, Tablo 1 detaylı incelendiğinde orta yaş grubunun (20-24, 25-34 ve 35-44) kentsel istihdamdaki payı (sırasıyla; 11,27; 32,22; 29,74) kırsal kesimde karşılık gelen paylardan (sırasıyla; 10,26; 23,7; 24,9) daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna karşın genç ve ileri yaş grubunda durum tam tersidir. Bu durum kentsel istihdamı oluşturanların önemli bir kısmının eğitimlilerden oluştuğu kadar orta yaş gruplarındaki bireylerden oluştuğunu da göstermektedir.

Tablo 2’de çalışanların meslek gruplarına göre dağılımları verilmiştir. Tabloya göre “tarım ve hayvancılık” gibi işlerde çalışanların toplam istihdam içindeki payı,

kırsal alanda yüzde 50'nin üzerinde iken bu oran kentsel alanda yüzde 5 dolayında kalmaktadır. Kentsel alanın istihdam lideri meslek grubu yüzde 19'luk payla "sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar"dır, bunu yüzde 13,7'lik payla "hizmet ve satış elemanları" ve yüzde 12,9'luk payla "nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar" takip etmektedir (ki bu grup aynı zamanda kırsal alanda istihdam payı itibarıyla 2. sıradadır). Kısaca, Tablo 2 kırsala göre kentsel alanların hem özellikle üst düzey okul ve meslek eğitimi gerektiren meslek gruplarını ve hem de niteliksiz kişileri istihdam edecek iş kollarına sahip olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 2: Kentsel ve Kırsal İstihdamın Meslek Gruplarına (ISCO-1988) Göre Dağılımı (%)

	Toplam	Kent	Kır
Kanun yapıcılar üst düzey yöneticiler	9,54	12,29	5,18
Profesyonel meslek mensupları	6,3	8,83	2,31
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	5,64	8,03	1,86
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	5,36	7,49	1,99
Hizmet ve satış elemanları	10,55	13,68	5,62
Nitelikli tarım, hayvancılık, ormancılık vs.	25,18	5,24	56,68
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	14,72	19,03	7,91
Tesis ve makina operatörleri ve montajcılar	10,05	12,42	6,29
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	12,66	12,99	12,15
Toplam Gözlem Sayısı	269690	165170	104520

Tablo 3'te istihdam edilenlerin gelir gruplarına göre dağılımı gösterilmektedir. HIA'da "ücretli çalışanlara" gelirlerinin¹ ne kadar olduğu da sorulmaktadır. Tablodan gözlemlendiği gibi "0-499 YTL" grubu hem kentsel alanda hem de kırsal alanda tarım dahil edilsin veya edilmesin en yüksek paya sahiptir. Ancak, asgari ücret sınırı sayılabilecek bu sınırın altında ücret ile çalışanlar kırsal kesimdeki toplam istihdamın 2/3' sini oluştururken kentsel istihdamın yaklaşık 1/2'ini oluşturmaktadır. Buna karşın "500-999" ve üzeri gelir gruplarındaki çalışanların kentsel istihdamdaki payları, tarım dahil edilsin edilmesin, kırdaki emsallerine göre daha yüksek olmaktadır. Ancak, yukarıdaki gözlemlerin yanı sıra Tablo 3 "3000-4999" ve "5000 ve üzeri" YTL grubundaki çalışanların toplam ücretli çalışanlar içindeki paylarının kentlerde dahi çok düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum kentsel alanlarda daha yüksek ücretle çalışma olasılığı her ne kadar kendi içinde çok yüksek olmasa da kırsal kesim ile karşılaştırıldığında daha yüksek olduğunu göstermesi bakımından dikkate alınması gereken bir noktadır.

¹ TÜİK'dan "gelir" değişkenine ait değerler Tablo 3'te gösterildiği şekli ile gruplandırılmış halde alınabilmiştir, dolayısıyla "gelir" değişkeninin farklı bir şekilde gruplandırılması mümkün olamamaktadır.

Tablo 3: İstihdam Edilenlerin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı: Kır-Kent ve Tarım-Tarım Dışı Ayrımı ile

Gelir Grubu: YTL	Tarım Dahil		Tarım Dışı	
	Kent	Kır	Kent	Kır
0-499	53,38	66,03	53,3	65,57
500-999	35,66	27,84	35,7	28,19
1000-2999	10,62	5,93	10,66	6,03
3000-4999	0,24	0,16	0,24	0,16
5000 ve Üzeri	0,1	0,04	0,1	0,05
N	116597	29577	115987	28875

Tahmin Sonuçları

Çalışmanın bu kısmında “istihdam” edilme olasılığını belirleyen faktörler ekonometrik olarak incelenmektedir. Ekonometrik modellerimizde istihdam edilme durumu bağımlı değişken olarak alınmış, kukla veya yapay bir değişkendir. Bu değişken istihdam edilenler için “1” değerini diğer gruplar için ise “0” değerini almaktadır. Bu durumda literatürde ikili tercih modelleri² kullanılmaktadır. Bu modeller içinde de en yaygın olanları “probit” ve “logit” modelleridir. Her iki modelde de tercih olasılıkları, örneğimiz açısından istihdam olasılığı belirlenmektedir. Eğer, tahmin edilen katsayılar pozitif ise ilgili değişkenin bu olasılığı artırdığı, negatif ise azalttığı şeklinde yorumlanmaktadır. Çalışmada “istihdam” edilme durumu için sonuçlar kır ve kent ayrımı yapılarak, tarımın dahil edildiği ve dışlandığı her bir durum için ayrı modeller ile elde edilmiştir. Çalışmanın bu kısmında “istihdam” olasılığını belirleyen faktörler (her ne kadar tahminler hem probit hem de logit modelleri için ayrı ayrı yapılmış olsa da, her iki alternatif model içinde hemen hemen aynı sonuçlar ortaya çıktığı ve değişkenlerin istihdam olasılığına olan etki yönlerinde herhangi bir değişme olmadığı için sadece “probit” modeli için tartışılmaktadır)³ ve bu model ile elde edilen bulgular Tablo 4’de sunulmuştur. Tablo 4’de yer alan sonuçlara göre “kent” kukla değişkeni, tarımın dahil edildiği durum için negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahipken (bkz: kolon 1), tarımın dahil edilmediği durum için, istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir katsayıya sahiptir (bkz: kolon 4). Dolayısıyla, ilk durumda kentsel alanlarda yaşamak istihdam olasılığını azaltırken, ikinci durumda artırmaktadır. Bu demek oluyor ki, sadece tarım dışı istihdam dikkate alındığında kentte olmak veya kentli olmak kırsal kesimle karşılaştırıldığında istihdam olasılığını artıran bir etkendir.

Tablo 4’deki sonuçlar⁴ bize ayrıca literatürdeki bulgulara paralel olarak eğitimin istihdam edilme olasılığı üzerindeki pozitif ve anlamlı etkisine işaret etmektedir

² Bu İngilizce literatürde “binary choice” modelleri olarak bilinmektedir.

³ Logit modeline ilişkin tahmin sonuçları istenirse yazarlardan temin edilebilir.

⁴ Tablo 4’de yer alan tahmin sonuçları ayrıca “Kadın” kukla değişkenin tarım dahil edilsin veya edilmesin, negatif ve istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna karşın sonuçlar “Evli” değişkeninin her durumda pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. “Hane-Resisi” değişkeni içinde aynı durum söz konusudur. Ancak sonuçlar “Evli-Kadın” değişkeni için ise negatif ve

(bknz: kolon, 1 ve 4). Nitekim baz veya referans almış olduğumuz “okur yazar ve altı” gruba göre, genel olarak, “ilkokul” mezunlarının istihdam edilme olasılığının her kesimde ve her iki durumda da düşük çıkmaktadır. Ancak durum ilkokuldan sonraki eğitim düzeylerinde farklılaşmaktadır. Her durumda, “üniversite” ve “master ve üzeri” dereceye sahip bireylerin istihdam edilme olasılığı referans almış olduğumuz kategoriye göre, katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olması nedeniyle, daha fazladır (bknz: kolon: 1 ve 4). Ayrıca, eğitilmiş olmanın bu anlamlı farkı kentsel alanlarda daha açık bir şekilde ve daha düşük eğitim düzeylerinde ortaya çıkmaktadır. Kentsel alanlarda kırsal kesime göre ilköğretim derecesi ve yukarısına sahip olanların referans kategori ile karşılaştırıldığında istihdam edilme olasılığı özellikle sadece tarım dışı sektörler dikkate alındığında daha yüksektir (bknz: kolon: 2-3 ve 5-6).

Tablo 4’te “meslek” gruplarının istihdam olasılıklarına ait bulgular da yer almaktadır. Bulgulara göre baz almış olduğumuz “kanun yapımcılar ve üst düzey yöneticiler” ile diğer meslek grupları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Katsayıların negatif olması ise “kanun yapımcılar ve üst düzey yöneticiler” ile karşılaştırıldığında diğer meslek gruplarında olanların istihdam şansının hem kentte hem de kırsal kesimde daha düşük olduğunu göstermektedir. Buradaki tek istisnamız tarımın dahil edildiği kırsal alan için tahmin edilen modeldeki “nitelikli tarım, hayvancılık, ormancılık vs” meslek grubunda çalışanlardır (bknz: kolon:3).

Tablo 4: İstihdam Edilme: Probit Modeli Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: İstihdam Edilme	Tarım Dahil			Tarım Dışı Sektörler		
	Tüm-Veri	Kent	Kır	Tüm-Veri	Kent	Kır
Kent	-0.1172*** [0.0067]			0.0878*** [0.0076]		
Kadın	-0.2944*** [0.0090]	-0.2925*** [0.0102]	-0.2553*** [0.0197]	-0.2289*** [0.0095]	-0.2616*** [0.0103]	-0.1362*** [0.0252]
Evli&Kadın	-1.0004*** [0.0151]	-1.3446*** [0.0187]	-0.4650*** [0.0276]	-1.1549*** [0.0168]	-1.3522*** [0.0194]	-0.6264*** [0.0365]
Evli	0.6003*** [0.0115]	0.6907*** [0.0143]	0.5323*** [0.0206]	0.6501*** [0.0127]	0.7021*** [0.0147]	0.5481*** [0.0258]
Hane-Reisi	0.5336*** [0.0108]	0.4452*** [0.0137]	0.7236*** [0.0184]	0.5031*** [0.0122]	0.4493*** [0.0142]	0.6380*** [0.0239]
Baz Kategori:Okur Yazar ve Altı						
İlkokul	-0.3146*** [0.0096]	-0.1758*** [0.0136]	-0.3083*** [0.0142]	-0.2082*** [0.0126]	-0.1290*** [0.0152]	-0.2924*** [0.0227]
İlköğretim	-0.2289*** [0.0123]	-0.0674*** [0.0160]	-0.2751*** [0.0212]	-0.1010*** [0.0146]	-0.0254 [0.0173]	-0.1572*** [0.0286]
Lise	-0.1352*** [0.0131]	0,0213 [0.0167]	-0.2011*** [0.0247]	-0,0221 [0.0154]	0.0647*** [0.0180]	-0.1206*** [0.0314]
Meslek Lisesi	-0.1546*** [0.0140]	-0,0051 [0.0176]	-0.2190*** [0.0279]	-0.0533*** [0.0162]	0.0331* [0.0188]	-0.1535*** [0.0341]

istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermektedir. Bu sonuçlar ile kadın olmanın ve hatta evli de olsa, erkek olmaya göre istihdam edilme olasılığını düşürdüğü buna karşın “evlilik” ve “hane-halkı reisi” olmanın artırdığı anlaşılmaktadır. Söz konusu bu faktörlerin istihdam olasılığı üzerindeki etkisi (kentsel yada kırsal) mekandan bağımsız olduğu anlaşılmaktadır.

Üniversite	0.0998*** [0.0157]	0.2544*** [0.0192]	-0,0027 [0.0354]	0.2031*** [0.0177]	0.2936*** [0.0204]	0,0666 [0.0405]
Master ve Üzeri	0.5353*** [0.0693]	0.7256*** [0.0756]	0,1348 [0.2031]	0.6503*** [0.0708]	0.7796*** [0.0765]	0,1795 [0.2038]
Baz Kategori: Kanun Yapıcılar Üst Düzey Yöneticiler Profesyonel meslek mensupları	-0.4061*** [0.0170]	-0.3701*** [0.0190]	-0.5638*** [0.0415]	-0.4500*** [0.0173]	-0.3952*** [0.0192]	-0.6607*** [0.0425]
Yardımcı profesyonel meslek	-0.3810*** [0.0156]	-0.3814*** [0.0176]	-0.5295*** [0.0386]	-0.4476*** [0.0160]	-0.4137*** [0.0178]	-0.6381*** [0.0395]
Büro ve müşteri hizmetleri	-0.5938*** [0.0149]	-0.6003*** [0.0169]	-0.7259*** [0.0356]	-0.6790*** [0.0153]	-0.6426*** [0.0170]	-0.8702*** [0.0365]
Hizmet ve satış elemanları	-0.3343*** [0.0137]	-0.3702*** [0.0156]	-0.3536*** [0.0309]	-0.4092*** [0.0140]	-0.4084*** [0.0158]	-0.4609*** [0.0317]
Nitelikli Tarım, Hayvancılık vs.	-0.0683*** [0.0139]	-0.5206*** [0.0187]	0,0347 [0.0270]			
Sanatkarlar ve ilgili işler	-0.4235*** [0.0129]	-0.4130*** [0.0148]	-0.5687*** [0.0289]	-0.4802*** [0.0132]	-0.4442*** [0.0149]	-0.6483*** [0.0297]
Tesis ve makina operatörleri vs.	-0.4256*** [0.0136]	-0.4509*** [0.0157]	-0.4406*** [0.0301]	-0.4742*** [0.0140]	-0.4805*** [0.0159]	-0.5013*** [0.0309]
Nitelik gerektirmeyen işler	-0.4972*** [0.0131]	-0.4222*** [0.0154]	-0.6402*** [0.0277]	-0.5004*** [0.0135]	-0.4505*** [0.0156]	-0.7092*** [0.0289]
Baz Kategori: yas-15-19						
yas 20-24	0.0857*** [0.0133]	0.0373** [0.0166]	0.0483** [0.0228]	0,0047 [0.0145]	0,0107 [0.0170]	-0.0510* [0.0281]
yas 25-34	0.4920*** [0.0135]	0.4457*** [0.0169]	0.4414*** [0.0233]	0.4059*** [0.0148]	0.4136*** [0.0173]	0.3514*** [0.0290]
yas 35-44	0.5190*** [0.0145]	0.4744*** [0.0181]	0.4882*** [0.0250]	0.4612*** [0.0160]	0.4565*** [0.0187]	0.4459*** [0.0318]
yas 45-54	-0.4280*** [0.0149]	-0.5987*** [0.0187]	-0.2338*** [0.0255]	-0.5864*** [0.0166]	-0.6601*** [0.0193]	-0.3914*** [0.0329]
yas 55 ve Üzeri	-1.1759*** [0.0159]	-1.4473*** [0.0204]	-0.9166*** [0.0263]	-1.4943*** [0.0183]	-1.6013*** [0.0215]	-1.2380*** [0.0360]
yıl-2004	0,0071 [0.0054]	0,0031 [0.0067]	0.0295*** [0.0096]	0.0108* [0.0061]	0,0114 [0.0070]	0,0189 [0.0126]
Hanedeki Fert Sayısı	-0.1939*** [0.0015]	-0.2026*** [0.0021]	-0.1713*** [0.0023]	-0.1916*** [0.0018]	-0.1991*** [0.0022]	-0.1709*** [0.0033]
Hanedeki Çalışan Sayısı	1.1934*** [0.0039]	1.3307*** [0.0053]	1.0047*** [0.0059]	1.2453*** [0.0045]	1.3520*** [0.0056]	1.0255*** [0.0079]
Sabit	-0.0527** [0.0218]	-0.2610*** [0.0266]	-0.1385*** [0.0393]	-0.2442*** [0.0246]	-0.2901*** [0.0279]	0,0093 [0.0485]
Toplam Gözlem Sayısı	396827	259002	137825	308370	240242	68128
Wald Ki-Kare Testi	347231	141827	136301	127271	106644	23817,1
Anlamlılık (p>Ki-Kare)	0	0	0	0	0	0

Tablo 4’de raporlanan diğer önemli bir bulgu ise yaş ile istihdam edilme olasılığı arasındaki ters-U ilişkisidir. Tarım sektörünün dahil edildiği durumlarda hem “tüm veri” hem de sadece kent yada kırsal kesim örneklerinde referans alınan 15-19 yaş grubuyla karşılaştırıldığında 20-24, 25-34 ve 35-44 yaş gruplarında olan bireylerin

istihdam edilme olasılıkları artarken 45-54 ve 55 ve üzeri yaş gruplarında bu olasılık azalmaktadır (bkz. Kolon 1, 2, ve 3). Referans kategori ile karşılaştırıldığında istihdam edilme şansı ilk önce artmakta, daha sonra azalmaktadır. Tarım sektörünün dahil edilmediği durumlarda ise sonuçlar biraz farklıdır. Yukarıdaki sonuçlara ek olarak tarım dışı sektörlerde özellikle kırsal kesimde referans katagori ile karşılaştırıldığında 20-24 yaş grubunda olanların istihdam edilme olasılıkları daha düşüktür (Bknz. kolon 6). Bu sonuç okul bitirmiş ve hayata bağımsız bir şekilde başlama yaşına gelmiş gençlerin kentsel alanlara yöneldiği ve kırsal kesime hitap etmediği şeklinde yorumlanabilir.⁵

Sonuç ve Politika Önerileri

Mevcut kent ekonomisi literatürü, kentlerin kırsal kesime göre uzmanlaşmış yüksek ücretle çalışan kalifiye işgücü havuzlarını barındıran mekanlar olması nedeniyle ekonomik büyüme için önemli bir potansiyel olduğu vurgusunu yapmaktadır. Bu çalışma da kentlerin bu potansiyeli Türkiye de kentsel işgücü piyasasının nitelikleri, kırsal kesim işgücü piyasası ile karşılaştırılmak suretiyle araştırılmıştır. Bu araştırma için Türkiye İstatistik Kurumu tarafından derlenen ve tüm ülkeyi temsil eden Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) 2004 ve 2005 yıllarına ait ham veri setleri kullanılmış ve probit modeli ile elde edilen ekonometrik bulgular tartışılmıştır.

İşgücü piyasasına ait ham veriler kırsal kesim istihdamı ve kentsel kesim istihdamı karşılaştırılarak incelendiğinde aşağıda sayılan özellikleri ön plana çıkmaktadır:

1. Kentsel istihdam içinde erkeklerin ve evli olmayanların oranı daha yüksektir. Erkeklerin ve evli olmayanların daha hareketli olduğu göz önüne alındığında bu durum kentsel işgücünün hareket kabiliyeti yüksek olanlardan oluştuğuna işaret etmektedir.
2. Kentsel istihdam daha çok yüksek eğitimlilerden oluşmaktadır. Yüksek eğitimin insan sermayesi için önemli bir etken olduğu düşünüldüğünde bu durum insan sermayesi stokunun daha çok kentlerde oluştuğuna işaret etmektedir.
3. Kentsel istihdamı oluşturanların önemli bir kısmı orta yaş gruplarıdır. Orta yaş grubu işgücünün üretimde verimlilik ve istikrar açısından önemli olduğu göz önüne alındığında bu durum üretken ve istikrarlı istihdamın daha çok kentlerde oluştuğuna işaret etmektedir.
4. Kentsel alanlar hem özellikle üst düzey okul ve meslek eğitimi gerektiren meslek gruplarını ve hem de niteliksiz kişileri istihdam edecek iş kollarını barındırmaktadır. Bu durum işgücünün çeşitliliğindeki zenginliğin daha çok kentlerde oluştuğuna işaret etmektedir.
5. Kentsel alanlarda daha yüksek ücretle çalışanların toplam kent istihdamı içindeki payı her ne kadar kendi içinde çok yüksek olmasa da kırsal kesim ile karşılaştırıldığında daha yüksektir. Bu durum yüksek nitelikli işgücünün ancak kentlerde oluştuğuna işaret etmektedir.

Ham veriler incelenerek yapılan tespitlerin çoğu probit model ile elde edilen tahmin sonuçlarıyla da desteklenmektedir. Şöyle ki:

⁵ Tablo 4’de yer alan son bulgular ile “hanedeki fert sayısı” ve “hanedeki çalışan sayısı”nın kentsel ve kırsal alanlardaki istihdam olasılıklarını aynı şekilde etkilediğini göstermektedir.

1. Kentte olmak istihdam edilme olasılığını “tarım dahil bütün sektörler” dikkate alındığında düşürürken, “tarım dışı sektörler” dikkate alındığında arttırmaktadır.
2. İstihdam edilme olasılığı bakımından eğitilmiş olmanın pozitif farkı kentsel alanlarda daha açık bir şekilde ve daha düşük eğitim düzeylerinde ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile kentsel alanlarda kırsal kesime göre ilköğretim derecesi ve yukarısına sahip olanların referans kategori ile karşılaştırıldığında istihdam edilme olasılığı özellikle sadece tarım dışı sektörler dikkate alındığında daha yüksek çıkmaktadır.
3. İstihdam edilme olasılığı bakımından en avantajlı meslek her yerde üst düzey yöneticilik gibi kariyer meslekleri olurken kırsal kesimde buna eşdeğer olan tarım ve hayvancılık mesleğidir. Başka bir deyişle, kentler yüksek ücretler ile çalışan özellikle üst düzey meslek sahiplerinin barındığı mekanlar olmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye örneği üzerinde yapılan incelemeler kentlerin nitelikli, eğitilmiş, orta yaşlarda, kariyerli ve çeşitli kişilerden oluşan işgücü piyasası ile ekonomik büyüme için önemli bir potansiyel olduğunu göstermektedir. Bu nedenle eğer ülkeler büyümenin daha hızlı ve sürdürülebilir olmasını arzu ediyorsa bunun bir yolu da kentlerde işgücü verimliliğini düşüren faktörleri engellemektir. Bu noktada kentlerde nüfus büyümesini kentsel kamu yatırımları takip etmelidir. Hatta kent yöneticileri daha erken ve aktif davranıp kentlerde yeni gelişim alanları belirleyerek buraların gerekli altyapılarını tamamlamalıdır. Temel kamu hizmetlerinin kendi kendilerini finanse edecek sistemler geliştirmelidirler. Aksi takdirde kentsel kamu yatırımlarıyla desteklenmeyen göçler, hava, su ve çevre kirliliği, kanalizasyon ve trafik problemleri gibi negatif dışsallıklar yaratarak kentleri olası optimal büyüklüğünün altında bir noktada sınırlayacak ve hatta büyüme sürecini tersine çevirecektir.

Öte yandan ülkeler kentlerde işgücü verimliliğini artıran faktörlerin kırsal kesim için de geçerli olacak şekilde uygulamalar ortaya koyarak ekonomik büyüme eforuna kırsal kesimin de katılımını sağlayabilirler. Bu makalede yapılan değerlendirmeler bunun yollarından birinin kentlerde yoğunlaşan endüstriyel kamu hizmetlerinin götürüldüğü alanların yaygınlaştırılması olduğunu göstermektedir. Bugünün bilgi ve iletişim olanakları ise bu trende uygun gelişmektedir.

Kaynakça

- Audretsch, D. B. ve Feldman M. P. (1996), "R&D Spillovers and the Geography of Innovation and Production", *American Economic Review*, 86, 630-640.
- Barro, J. R., (1997), *Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*. The MIT Press: Cambridge.
- Bergsman J., Greenston P. ve Healy R. (1972), "The Agglomeration Process in Urban Growth", *Urban Studies*, 9, 263-288.
- Costa, D.L. ve Kahn M.E. (2001), "Power Couples", *Quarterly Journal of Economics*, 116, 1287-1315.
- Fang C. ve Wang D. (2006), "Impacts of Internal Migration on Urban Development and Economic Growth in China." *Institute of Population and Labor Economics*, CASS, REPEC.
- Değer M. K. ve Emsen Ö.S. (2004), "Türkiye de Kentsel Büyüme ve İhracat İlişkileri: Panel Veri ve Yatay-Kesit Analizleri", *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Devlet Planlama Teşkilatı ve Pamukkale Üniversitesi Ortak Yayını.

- Eberts R. W. ve Stone J. A. (1992), *Wage and Adjustments in Local labor Markets*, Kalamazoo, MI Upjohn Institute.
- Ertürk H., (1997), *Kent Ekonomisi*, 2. Baskı. Ekin Kitap Evi Yayınları Bursa.
- Glaeser E., Kahn M. ve Chu C. (2001), "Job Sprawl: Employment Location in U.S. Metropolitan Areas." *Brookings Institution Survey Series*, May, 1-8.
- Gleaser E., (1997), "Cities, Information and Economic Growth." *City Scope*, 9-47.
- Greene, W. H. (2003), "Econometric Analysis", 5.Baskı, Prentice Hall, New Jersey.
- Henderson, J.V., Kuncoro A. and Turner M. (1995), "Industrial Development in Cities", *Journal of Political Economy*, 103, 1067-1085.
- Jacobs, J., (1961), *The Death and Life of Great American Cities*, New York: Random House.
- Jaffe A., M. Tratenberg ve R. Henderson, (1993), "Geographic localization of Knowledge Spillovers as Evidenced by Patents Citations", *Quarterly Journal of Economics*, 108, 577-98.
- Krugman, P., (1991), *Geography and Trade*, Cambridge: MIT Press.
- O'Sullivan A., (2003), *Urban Economics*, International Edition, 5th Edition, McGraw-Hill Irwin.
- Quigly J., (1998), "Urban Diversity and Economic Growth", *Journal of Economic Perspectives*, 12, 127-138.
- Rosenthal S. ve Strange W. (2000), "The Determinants of Agglomeration", *A Working Paper*.
- Rosenthal, S. S. ve W. C. Strange (2003), "Geography, Industrial Organization, and Agglomeration" *Review of Economics and Statistics*, 85(2), 377-393.
- Saraçoğlu Ş., and Terry L. R. (2004), "Rural-Urban Migration and Economic Growth in Developing Countries", *Working Paper*, REPEC.
- TUIK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2008), www.tuik.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 23 Haziran 2008.
- Wooldridge J. (2002), *Introductory Econometrics: A Modern Approach*, South-Western College Publishing.